

De weg naar een federaal land

Eric VAN DE CASTEELE

**ACADEMIA
PRESS**

Uitgeverij Academia Press
Ampla House
Coupure Rechts 88
9000 Gent
België
www.academiapress.be

Uitgeverij Academia Press maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij, de boeken- en multimediativisie van Uitgeverij Lannoo nv.

ISBN 978 94 014 5390 5
D/2018/45/304
NUR 680

Eric Van de Castele
De weg naar een federaal land
Gent, Academia Press, 2018, 242 p.

Achtste, herziene editie, 2018
Eerste druk, 2009

Vormgeving cover: Studio Lannoo en Keppie & Keppie
Vormgeving binnenwerk: Punctilio

© Eric Van de Castele & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoudstafel

1.	INLEIDING	I
2.	EEN HISTORISCHE SCHETS VAN DE TAALSTRIJD: VAN DE SCHEIDING DER NEDERLANDEN TOT DE BELGISCHE REVOLUTIE	3
	<i>De kenmerken van het nationalisme</i>	5
	<i>Het Belgische nationalisme</i>	10
	<i>De prille Vlaamse beweging</i>	14
	<i>De eerste taalwetten</i>	17
	<i>De verfransing van Brussel</i>	20
	<i>Pasmunt (1)</i>	22
3.	DE EEUWWISSELING: VLAANDEREN TEGENOVER WALLONIË	25
	<i>Limburgse ondergrond</i>	26
	<i>Rugdekking</i>	27
	<i>Het ontstaan van de Waalse beweging</i>	28
	<i>De Gelijkheidswet en de Belgische ziel</i>	29
	<i>De vrees voor katholieke overheersing</i>	30
	<i>Lettre au roi: het Waalse nationalisme</i>	32
	<i>De drie kraaiende hanen</i>	33
4.	DE GROTE OORLOG	37
	<i>De aanleiding</i>	37
	<i>De nieuwe oorlogsmoraal</i>	38
	<i>Het conflict tussen koning Albert I en de regering</i>	39
	<i>België tot aan de Rijn</i>	42

5.	DE FRONTBEWEGING.....	45
	AVV-VVK.....	46
	<i>Open brief aan Albert I</i>	48
	<i>Doodstraf</i>	49
6.	HET ACTIVISME.....	53
	<i>De Flamenpolitik</i>	55
	<i>De beweegredenen van de activisten</i>	56
	<i>De Raad van Vlaanderen</i>	59
	<i>Dictatuur</i>	60
7.	HET INTERBELLUM: 1918-1939.....	63
	<i>De invoering van het Algemeen Enkelvoudig Mannelijk Stemrecht (AEMS)</i>	64
	<i>De coup van Loppem</i>	65
	<i>De partijen en de politieke krachtsverhoudingen na de verkiezingen van 16 november 1919</i>	66
	<i>Ruilverhouding</i>	73
	<i>De verdeelde Vlaamse beweging</i>	74
	<i>De Frontpartij versus het katholieke flamingantisme</i>	75
	<i>Vlaanderen eerst</i>	77
	<i>De taalwetgeving van 1921 en 1923</i>	78
	<i>De taalwetten van 1931-1935</i>	81
	<i>De meerderheidsmentaliteit versus het federalisme</i>	81
	<i>Geen klerikale eilanden</i>	82
	<i>Cruciale vraag</i>	83
	<i>Pasmunt (2)</i>	84
	<i>De ruk naar rechts</i>	85
	<i>De financiële en economische crisis</i>	87
	<i>De crisis van de parlementaire democratie</i>	88
	<i>De schandalen</i>	89
	<i>De Nieuwe Orde</i>	91
	<i>De Nieuwe Orde en de partijen</i>	92
	<i>De uiterst rechtse partijen</i>	97

	<i>Rex</i>	97
	<i>Fascisme</i>	99
	<i>Het Verdinaso</i>	100
	<i>Het VNV</i>	101
	<i>Het VNV en de rechts-revolutionaire beginselen</i>	103
8.	DE TWEEDE WERELDOORLOG: 1940-1945	109
	<i>De Tweede Wereldoorlog en de aanleiding tot de koningskwestie</i> ..	109
	<i>Intussen in het bezette land</i>	111
	<i>Leopold III en de aanwezigheidspolitiek van het minste kwaad</i> ...	112
	<i>De Galopin-doctrine</i>	113
	<i>De Vlaamse collaboratie</i>	114
	<i>De greep naar de macht</i>	116
	<i>De bestuurlijke en de culturele collaboratie</i>	117
	<i>De politionele en criminele collaboratie</i>	118
	<i>Het verdronken schip</i>	120
	<i>Naar het Oostfront</i>	121
	<i>Het verzet</i>	123
	<i>Het Geheim Leger en het Onafhankelijkheidsfront</i>	124
	<i>De collaboratie in Wallonië</i>	125
9.	VAN DE KONINGSKWESTIE NAAR HET AKKOORD VAN HERTOGINNEDAL: 1944-1963	127
	<i>Het verloop van de koningskwestie</i>	128
	<i>De bestraffing van de collaboratie</i>	131
	<i>De burgerlijke dood</i>	133
	<i>Naar de taalakkoorden van 1961-1963</i>	135
	<i>De diametraal tegenovergestelde standpunten van de Vlaamse politici en de Franstalige politici tegenover de problematiek Brussel en de Rand</i>	137
	<i>Aanstormend talent</i>	139
	<i>De taalakkoorden van 1961-1963</i>	140
	<i>Faciliteiten</i>	142

10.	TWEE KANTELMOMENTEN: VLAANDEREN HAALT WALLONIË IN EN MEI 1968	143
	<i>De expansiewetten</i>	143
	<i>Leuven Vlaams en Walen buiten</i>	146
11.	DE STAATSHERVORMING VAN 1970: VLAANDEREN VERLIEST ZIJN POLITIEKE MEERDERHEID.	149
	<i>De beschermingsmechanismen</i>	149
	<i>De ministerraad, de ministers, het kernkabinet en de staatssecretarissen</i>	150
	<i>Wat gebeurt er indien een minister, meerdere ministers of een volledige partij het fundamenteel oneens is met een (reeds) genomen beslissing in de ministerraad of in het kernkabinet?</i>	151
	<i>De staatssecretarissen.</i>	153
	<i>De bijzondere meerderheid.</i>	154
	<i>Aan de bel</i>	154
	<i>De staats Hervorming van 1970 en de oprichting van cultuurraden</i>	155
12.	TOENEMENDE SPANNINGEN TUSSEN DE GEMEENSCHAPPEN: 1970-1977	157
	<i>Met twee of met drie?</i>	157
	<i>De links-liberale federalistische partijen</i>	159
	<i>Electurale ontzuiling</i>	160
	<i>Van gemeenschap tot gemeenschap</i>	162
	<i>Voor elk wat wils</i>	163
	<i>Geen vierkante meter grond.</i>	164
13.	HET EGMONTPACT, DE STAATSHERVORMING VAN 1980 EN DE ZEVEN REGERINGEN: 1977-1981	167
14.	DE VORMING VAN DE BELGISCHE FEDERALE STAAT: EEN CHRONOLOGISCH OVERZICHT	169
	<i>De Belgische taart</i>	169
	<i>José Happart en de kwestie Voeren.</i>	170
	<i>De drie fases van de derde staats hervorming</i>	171
	<i>De bijzondere financieringswet, het systeem van dotaties en de bestedingsautonomie</i>	172

	<i>TOSHIBA-boys</i>	172
	<i>Zwarte Zondag</i>	173
	<i>Naar de vijfde en de zesde staats hervorming</i>	175
15.	BRUSSEL-HALLE-VILVOORDE, DE FACILITEITEN EN DE ZESDE STAATSHERVORMING	179
	<i>Vijf minuten politieke moed</i>	181
	<i>De faciliteiten en de ‘rugzakfranstaligen’</i>	183
	<i>Het arrest van de tweetalige Raad van State</i>	184
16.	DE GELDSTROMEN, DE FISCALE AUTONOMIE EN DE ZESDE STAATSHERVORMING	185
	<i>Verlatingsangst</i>	186
	<i>Meer fiscale autonomie</i>	187
17.	DE INRICHTING VAN DE BELGISCHE FEDERALE STAAT.	189
	<i>De federatie</i>	189
	<i>De gewesten</i>	190
	<i>De gemeenschappen</i>	192
18.	HET VERSNIPPERDE FEDERALISME EN HET SAMENWERKINGSFEDERALISME	197
19.	HET HUIDIGE BELGISCHE KIESSYSTEEM.	201
	<i>Het Belgische kiesrecht</i>	201
	<i>De opkomstplicht en de procentuele kiesdrempel</i>	204
	<i>De kandidaten, de partijen en de organisatie van de verkiezingen</i>	204
20.	WAT MET BRUSSEL?	207
	<i>De Brusselse paradox</i>	207
	<i>In ruil voor geld</i>	209
21.	EPILOOG: QUO VADIS BELGICA?	211
	FIGUREN	213
	BIBLIOGRAFIE	223

1. Inleiding

België evolueerde van een eenheidsstaat naar een federale staat. Het Belgische federaliseringproces mag gerust als een fluwelen revolutie beschouwd worden. Het bracht zonder geweld een staatkundige omwenteling teweeg.

Het proces van een unitaire naar een federale staat startte vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw toen de talenkwestie op de parlementaire agenda kwam. Op het einde van de negentiende eeuw vielen er in de Waalse beweging voor het eerst federalistische geluiden te horen, onder invloed van belangrijke politieke, demografische en economische ontwikkelingen.

Tijdens en na de Eerste Wereldoorlog pleitten de vertegenwoordigers van de radicale vleugel van de Vlaamse beweging voor het federalisme. Toen ontstond immers het politieke Vlaams-nationalisme dat vooral de katholieke partij onder druk zette en tijdens het interbellum in fascistisch vaarwater belandde.

Het interbellum ging gepaard met een voortschrijdende politieke en sociale democratisering en met diepgaande economische veranderingen die de verhoudingen tussen de gemeenschappen in België drastisch wijzigden. Alleszins begon Vlaanderen Wallonië economisch bij te benen. De Franstalige vrees door een meer taalvaardig en numeriek sterker Vlaanderen te worden overheerst, baande de weg naar een wettelijk eentalig Nederlands Vlaanderen en een wettelijk eentalig Frans Wallonië. Ondertussen verfransten de Brusselse gemeenten en dreigde hetzelfde te gebeuren in de Vlaamse Randgemeenten rond Brussel.

Pas na de Tweede Wereldoorlog, toen Vlaanderen midden jaren 1960 Wallonië economisch inhaalde, concentreerde de Vlaamse beweging zich voluit op het probleem Brussel en de Rand. Dat probleem hield ook verband met de verschillende visies omtrent de driedelige gewestvorming en tweeledige gemeenschapsvorming. Onder meer daardoor is de inrichting van de Belgi-

sche federale staat zeer complex geworden, terwijl de communautaire spanningen bij momenten de kop blijven opsteken.

Vanaf de jaren 1970 spitsten de communautaire discussies zich ook toe op het al dan niet verlenen van meer of minder bevoegdheden, instellingen en middelen aan de deelstaten, en op de financiële solidariteit tussen de deelstaten. Sinds 1993 vermeldt artikel 1 van de Belgische grondwet dat België een federale staat is. Vandaag rijst de vraag of dit land naar een confederale staat evolueert.

We beschrijven het federaliseringsproces tegen de achtergrond van belangrijke sociaal-economische, maatschappelijke en partijpolitieke ontwikkelingen. Bovendien gaan we in op meerdere belangwekkende Belgische historische gebeurtenissen. We bieden ook een overzicht van de meeste Belgische politieke instellingen, gaan op hun werking in en beschrijven hun bevoegdheden. Dat gaat gepaard met een beschrijving van het huidige Belgische kiesstelsel.

2. Een historische schets van de taalstrijd: van de scheiding der Nederlanden tot de Belgische Revolutie

In 1585, na de Val van Antwerpen, gaven de Zuidelijke Nederlanden (het huidige België) zich over aan de katholieke Spanjaarden. Ongeveer de helft van de bevolking uit steden als Gent en Antwerpen vluchtten daarna naar de Noordelijke Nederlanden of het huidige Nederland, dat een onafhankelijke, protestantse en zeer welvarende republiek werd. Precies die Vlaamse stedelijke middenklasse was vanaf de Bourgondische periode de behoeder van de zich ontwikkelende Nederlandse standaardtaal. Door de vlucht van de Zuid-Nederlandse middenklasse verloederde die prille Nederlandse standaardtaal in de Vlaamse steden. Dat was ook het geval in Brussel, dat tot en met de Bourgondische periode op-en-top een Nederlandstalige stad was.

Tot 1713 heersten de Spaanse vorsten over de Zuidelijke Nederlanden. Ze richtten hun beleid voornamelijk op de belangen van het platteland, waar de doorsnee bevolking zich enkel in dialecten uitdrukte. Vlaamse steden als Brugge, Gent en Antwerpen verloren aan prestige in vergelijking met de Bourgondische periode, terwijl Brussel een opgang kende. Daar vestigden de absolute Spaanse vorsten centrale instellingen, waaronder ministeries, administraties en culturele huizen, waarin voor de interessante functies enkel de kennis van het Frans vereist was. Daardoor drukte de hogere elite van Brussel zich voortaan in het Frans uit.

Tijdens de Oostenrijkse periode van 1713 tot 1794 werd de verfransing van de hogere elite van Brussel, en in minder mate van die van Vlaanderen verdergezet. Bovendien hield de verwaarlozing van de Nederlandse standaardtaal aan. De bekende Brusselse advocaat Jan Baptist Verlooy nam dit op de korrel, maar zijn invloed was te gering om het tij te keren. Aan de vooravond van de annexatie van de Zuidelijke Nederlanden door de Franse revolutionairen in 1795 was de verfransing meer in Brussel doorgedrongen

dan in Vlaanderen, vooral in de hofkringen, bij de aristocratie, de hogere geestelijkheid, de hogere burgerij en in de mondaine en artistieke middens. De rest van de Vlaamse en Brabantse bevolking drukte zich doorgaans nog altijd in Vlaamse dialecten uit.

Van 1794 tot 1814 voerde de Franse bezetter een bewuste en doorgedreven Franse taalpolitiek, door middel van dwingende taalwetten. In de centrale besturen van Brussel, in alle lokale en stedelijke besturen van het land, in alle administraties, in het middelbaar en in het hoger onderwijs van het hele land, in het gerecht, in het leger en in de diplomatie, werd het Frans de enige wettelijk toegestane taal. Ook straten en pleinen kregen een Franse benaming, terwijl Vlaamse winkeliers en horeca-uitbaters aangemaand werden hun zaak minstens in de twee talen aan te prijzen.

Het gevolg daarvan was dat niet alleen de hogere klasse, maar ook een deel van de middenklasse verfranst. Dat gebeurde vooral in Brussel en in de grotere Vlaamse steden. Wie toen in Vlaanderen, Wallonië en Brussel enig aanzien wou verwerven, zich professioneel wou ontwikkelen of de moderniteit toejuichte, leerde Frans. Overigens kwam een behoorlijk aantal Franse inwijkelingen en vluchtelingen zich in de hoofdstad vestigen om daar de interessante en lucratieve jobs aan te nemen. Voor een aangroeiende groep van industriëlen, bankiers, groothandelaars, rechters, advocaten, professoren, hogere ambtenaren, journalisten en uitgevers was het Frans de cultuurtaal bij uitstek. Ongeveer een kwart van de Brusselaars werd bijgevolg Franstalig. Maar de overgrote meerderheid van de bevolking, zeker op het platteland, bleef tijdens de Franse periode het dialect of de volkstaal gebruiken. Zelfs in Wallonië spraken de kinderen uit de lagere klassen nog steeds een Waals dialect. In 1797 besliste een centrale dienst in Parijs om de Franse gestemde wetten in het Nederlands te vertalen, zodat de gewone Vlaamse bevolking er weet van kon krijgen.

In 1815, meteen na het Congres van Wenen, werden de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden terug herenigd. De Nederlandse koning Willem I kwam aan het hoofd te staan van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Vanaf 1823 legde hij door middel van taalwetten het gebruik van het Nederlands op in de vier Vlaamse provincies én in Brussel. De Nederlandse koning spitste zijn taalpolitiek eerst toe op het onderwijs. En met succes. Noord-Nederlandse leraren kwamen in het openbare Vlaamse lager en middelbaar onderwijs in het Nederlands les geven, en deden het analfabetisme in Vlaanderen met 10% dalen. In de door Willem I opgerichte rijksuniversiteiten van Leuven, Gent en Luik was het Latijn de onderwijstaal, maar in elk van deze

universiteiten stond een leerstoel ‘Nederduitse Letterkunde en Welsprekendheid’ op het programma.

Eind jaren 1820 was de vernederlandsing van het openbare leven in Vlaanderen zo goed als probleemloos verlopen. In Brussel sloeg de verplichte vernederlandsing minder goed aan. We weten dat daar ondertussen een kwart van de bevolking verfranst was. Die Franstalige Brusselse bovenlaag misprees ook het Nederlands. In de Brusselse pers, voornamelijk bemand door inwijkelingen uit Frankrijk, werden de lezers tegen het Nederlands opgejut.

Net voor het uitbreken van de Belgische Revolutie, in augustus 1830, vormde de wettelijke vernederlandsing een bron van toenemende ergernis tegen het autoritaire beleid van de Nederlandse koning. Ook de top van de katholieke kerk en de gewone pastoors verwierpen ‘het Hollands’ omdat dit de taal was van de antikatholieke protestanten. De liberale middenklasse uit Brussel, maar ook die uit Vlaamse steden als Gent, keek neer op het Nederlands en wilde het niet aanleren. Katholieken en liberalen organiseerden samen meerdere acties tegen de ‘taaldwang’ van de Nederlandse koning. Dat protest lag mee aan de basis van de succesvolle Belgische Revolutie.

De Nederlandse koning Willem I komt de verdienste toe het Nederlands in Vlaanderen van de ondergang te hebben gered. Hij deed het Nederlands optillen tot een hoogstaande standaardtaal die door de Vlaamse intelligentsia van rechters, leraren en professoren gebezigd werd. Die Vlaamse intellectuelen vormden na de revolutie de voorhoede van de Vlaamse beweging. De Nederlandse taalpolitiek was echter van te korte duur om de algemene ontwikkeling van het Nederlands in Vlaanderen en in Brussel te bevorderen. Daardoor bleef de hogere klasse hoofdzakelijk de Franse taal aanprijzen en was de verspreiding van een algemeen Nederlands bij de lagere klassen te gering.

De kenmerken van het nationalisme

Wetenschappers antwoorden vooral ontkennend op de vraag of het nationalisme een zelfstandige politieke ideologie is. Het nationalisme is zo goed als altijd verbonden met andere ideologieën, levensbeschouwingen en denkrichtingen. Dat is een eerste en zeer belangrijk kenmerk van het nationalisme. Een rist voorbeelden toont dit aan. Zo was het Belgische nationalisme vanaf 1831 tot het laatste kwart van de negentiende eeuw vooral met het liberalisme verbonden. De liberalen versmolten het Belgische natio-

nalisme met het modernisme en met de vooruitgangswaarden van de Verlichting. Daarover verderop meer.

Vanaf omstreeks 1850 ging het Duitse nationalisme hand in hand met het opkomende conservatisme en met de drang naar romantiek. Sommige Duitse filosofen kenden het Duitse volk een bijzondere rol toe. Deze zogenaamde ‘Duitse idealisten’ meenden dat het Duitse volk de geestelijke leiding over Europa moest nemen. Op die manier speelde het Duitse nationalisme de superioriteit van het eigen volk uit, wat gepaard ging met de drang naar culturele homogeniteit en de afwijzing van het ‘volksvreemde’.

Omstreeks de eeuwwisseling werd het nationalisme ook gelinkt aan het racisme. Dat gebeurde in meerdere Europese landen en vooral in Duitsland, Frankrijk, Italië, het Verenigd Koninkrijk en de Balkanlanden. Daar werden begrippen als ‘natie’ en ‘volk’ alsmear pertinentier met een biologische en genetische afstamming vereenzelvigd. Bovendien beschouwde men bepaalde rassen als inferieur en andere als superieur. Racistische denkers als de Franse aristocraat en diplomaat Joseph Arthur de Gobineau pleitten voor een raszuiver Europa waarin geen plaats meer voorbehouden was voor naar hun mening inferieure rassen als de zwarten, de Aziaten en de Joden.

In het Oostenrijkse Wenen van het fin de siècle ging het nationalisme ook gepaard met het populisme. In Wenen deelde de populistische burgemeester Karl Leuger de lakens uit van 1897 tot 1910. Essentieel aan het populisme is dat de samenleving wordt ingedeeld in twee tegenstrijdige groepen: het ingoede volk tegenover de inslechte elite. Een populistische leider beweert het op te willen nemen voor de belangen van het ingoede volk en keert zich tegen de inslechte elite. De populist ziet het ingoede volk als ‘brave’ en ‘hardwerkende’ mensen en brandmerkt alle elites als ‘wereldvreemd’, ‘corrupt’ en ‘onbekwaam’. Populisten weren zich bijgevolg tegen het hele systeem. Ze hebben het daarbij niet alleen op de politieke elite gemunt. Ze halen ook de financieel-economische elite en de toonaangevende media door de mangel. De populist verkondigt de boodschap bereid te zijn in naam van het volk de strijd van één tegen allen aan te gaan. De populistische leider laat zich met andere woorden verheerlijken als dé man van en onder het volk die zich als alternatief aanbiedt voor de ‘verrotte’ elite. Hij maakt dit aan de bevolking duidelijk in een eenvoudige, om niet te zeggen simplistische en een soms agresieve taal. De populistische politicus belooft steevast een rechtlijnig beleid te zullen voeren, niet rechts, niet links, maar goed voor iedereen, zonder daarbij stevige inhoudelijke argumenten aan te reiken. In werkelijkheid staan populistische leiders zowel aan de linker- of aan de rech-

terzijde van het politieke spectrum. Rechtse populisten leunen zeer sterk aan bij uiterst of radicaal-rechts. Zo stellen ze zich erg vijandig op tegenover vreemdelingen. In het Wenen van de eeuwwisseling werd daaronder de Joden verstaan. Zo gingen nationalisme, populisme en antisemitisme er samen.

Tijdens het interbellum werden het antisemitisme, het populisme en het racisme hoofdingrediënten van het Duitse nationaalsocialisme en van het Franse en het Italiaanse fascisme. Beide leerstelsels behoorden tot het toenmalige uiterst rechtse denken, waarin het nationalisme een voorname rol speelde. Toch mag men het nationalisme niet automatisch in verband brengen met rechts of met extreemrechts. Ook linkse en uiterst linkse politieke krachten hanteren het nationalisme. De Russische communisten stelden zich tijdens het interbellum niet zelden even nationalistisch op als de toenmalige spelers op de rechterflank. Het opkomend Waalse nationalisme van de jaren 1960 was vooral een zaak van de Waalse socialisten en hun aanverwante vakorganisatie. Tot vandaag blijven de linkse krachten de steunpilaren van het Catalaanse nationalisme.

Omdat nationalisme samengaat met de meest diverse ideologieën en denkrichtingen, bestaan er vele soorten nationalisme. Toch kan je twee hoofdcategorieën binnen het nationalisme onderscheiden. Nationalisme is bijvoorbeeld bevrijdend of emancipatorisch indien het de emancipatie van een door de staat onderdrukt volk voor ogen heeft. Dat kan gepaard gaan met een open en democratisch nationalisme, gericht op de gelijkwaardigheid van meerdere volkeren. Nationalisme is onderdrukkend wanneer de staat bepaalde volkeren in de beleving van hun identiteit onderdrukt. Het onderdrukkend nationalisme kan extreem uitsluitend worden toegepast indien mensen met een bepaalde ‘vreemde’ taal, huidskleur of afkomst gediscrimineerd of zelfs geëlimineerd worden.

Nog dit: vaak beïnvloedt de tijdsgeest de ideologie waarmee de nationalistten uitpakken. Tijdens de overgang van de negentiende naar de twintigste eeuw, bijvoorbeeld, vonden ingrijpende veranderingen plaats zoals de tweede industriële revolutie, de politieke democratisering en het darwinisme. Daardoor vielen voor meerdere klassen van mensen oude zekerheden weg en dat ging gepaard met angst voor de toekomst. In diezelfde periode vluchtten drie miljoen Russische en Oost-Europese Joden voor armoede en discriminatie naar de Verenigde Staten, maar velen onder hen bleven in Frankrijk, België en Duitsland hangen. Deze ontwikkelingen waren niet vreemd aan de koppeling van nationalisme, populisme en antisemitisme.

Nationalisten, en dat is een tweede kenmerk van het nationalisme, vertrekken van het bestaan van een welbepaalde natie. De natie kan worden omschreven als een blijvende gemeenschap die generaties overschrijdt. Het gaat meer bepaald om een groep van mensen met een gemeenschappelijk verleden, die bovendien de wil vertonen met elkaar verder te leven. Die groep van mensen leeft binnen een bepaald territorium en beschikt in principe over dezelfde rechten en plichten. In de natie is er onder de bevolking min of meer overeenstemming over dezelfde waarden en normen. Daarmee is niet gezegd dat iedereen er exact dezelfde waarden en normen, laat staan opvattingen moet op nahouden. Wel is er een minimale overeenstemming over essentiële basiswaarden en basisnormen noodzakelijk om een natie leefbaar te houden of om een natie te kunnen opbouwen. Nemen we de Europese natie in wording als voorbeeld. De huidige Europese leiders aanvaarden geen landen als Europese lidstaat die een aantal westerse basiswaarden als vrijheid van meningsuiting, scheiding van kerk en staat of de scheiding der machten pertinent zouden schenden.

Een derde kenmerk is dat nationalist willen dat de natie en de staat samenvallen. Dat kan indien de natie over een of andere vorm van zelfbestuur beschikt. In die zin streven nationalist altijd naar zelfbestuur. Er bestaan verschillende gradaties van zelfbestuur. De in 1954 opgerichte Vlaams-nationalistische partij Volksunie (VU) streefde bijvoorbeeld naar federalisme. Op die manier wenste ze de oprichting van een Vlaamse deelstaat met behoud van de Belgische staat. Vanaf 1980 pleitte de VU voor een confederale staat en bijgevolg voor een verdere uitkleding van België. Sinds de oprichting van de Nieuw-Vlaamse Alliantie (N-VA) in 2001 staat in artikel 1 van het partijprogramma de onafhankelijkheid van Vlaanderen als streefdoel.

Nationalisten, en dat is een volgend kenmerk, verlenen absolute voorrang aan de belangen en aan de creatie van de eigen natie. Normaal gezien telt voor de Vlaams-nationalisten eerst het belang van Vlaanderen en de uitbouw van de Vlaamse staat en pas in de tweede plaats verdedigen ze andere belangen, standpunten of waarden. Bij de andere partijen geldt eerder het omgekeerde. Er bestaan socialist die zeer Vlaamsvoelend zijn, maar de socialistische standpunten en principes zijn voor hen doorgaans prioritair. Er zijn christendemocraten die zelfs naar het Vlaams-nationalisme neigen, maar als puntje bij paaltje komt, kiest het merendeel onder hen in de eerste plaats voor de christendemocratische waarden en belangen.

Een vijfde belangrijk kenmerk van het nationalisme is dat het vaak gepaard gaat met een sociale klasse die naar macht en welvaart streeft of met een